

Mandat for offentlig utvalg om fremtidens matsystem

I forbindelse med Stortingets behandling av Meld. St. 11 (2023–2024) om *Strategi for auka sjølvforsyning av jordbruksvarer og plan for opptrapping av inntektsmogleighetene i jordbruket*, Jf. Innst. 258 S. (2023-2024) og debatt i Stortinget, ble følgende vedtak (nr. 560) gjort; «Stortinget ber regjeringen snarest mulig starte arbeidet med en offentlig utredning som kan legge grunnlaget for en stortingsmelding om fremtidens matsystemer, der folkehelse, klima, natur og landbruks- og matpolitikk blir satt i sammenheng.»

Det legges til grunn at fremtidens matsystem skal være bærekraftig. Ifølge FN er et bærekraftig matsystem et system som tar vare på matsikkerhet og sikrer økonomisk, sosialt og miljømessig grunnlag for fremtidige generasjoner¹. Matsikkerhet eksisterer når alle mennesker til enhver tid har fysisk og økonomisk tilgang til nok, trygg og sunn mat som møter ernæringsmessige behov og matpreferanser for å kunne leve et aktivt liv med god helse.

Formål med utredningen

Formålet med utredningen er å;

- a. få mer helhetlig kunnskap om det norske matsystemet sett opp mot FNs definisjon av et bærekraftig matsystem. Bidrag til global matsikkerhet må også vurderes.
- b. identifisere muligheter, dilemma og utfordringer i det norske matsystemet. Sentrale nasjonale og internasjonale målsettinger og forpliktelser som er av betydning for matsystemet, for eksempel innen folkehelse, klima, miljø og natur, landbruks-, havbruks-, fiskeri- og matpolitikk, og nærings- og distriktpolitikk, skal sees i sammenheng og legges til grunn for arbeidet. Sammenhengen mellom nasjonalt og internasjonalt nivå, blant annet bærekraft, handel og internasjonalt handelsregelverk, forsyningssikkerhet og beredskap er også relevant.
- c. beskrive i hvilken grad et mer bærekraftig matsystem kan bygge opp under økt selvforsyning gjennom bedre utnytting av naturressursene og bidra til distriktsutvikling og beredskap.
- d. få anbefalinger og forslag til tiltak for hvordan myndigheter, næringsliv og andre aktører kan arbeide for å styrke den sosiale, miljømessige og økonomiske bærekraften i det norske matsystemet, samt bidra til at det globale matsystemet blir mer bærekraftig.

Utvalget skal legge til grunn en systemtilnærming i arbeidet. Utgangspunktet for utredningen skal være det nasjonale matsystemet, der det tas utgangspunkt i norske forhold og forutsetninger. Samtidig både påvirker og påvirkes det norske matsystemet av det globale, og det må redegjøres for denne sammenhengen. Mange land er koblet sammen gjennom handel, og matproduksjonen i Norge vil på ulike måter påvirke/ha effekt i andre land og omvendt. Det er derfor nødvendig å vurdere bærekraften i det norske matsystemet med utgangspunkt i både nasjonale og globale forhold.

¹ FAO (2018): Sustainable food systems. Concept and framework

Bakgrunn

Matsystemer knytter faktorer som klima, miljø, infrastruktur og institusjoner sammen med verdikjeden for mat. Det omfatter primærproduksjon, videreforedling, distribusjon, salg, forbruk, kosthold og matsvinn, i tillegg til den sosioøkonomiske og miljømessige effekten systemet har på omgivelsene². Dette innebærer at også forbrukers rolle og effekten av forbruket, inkl. avfallshåndtering og resirkulering omfattes.

På globalt nivå står matsystemene overfor store utfordringer når det gjelder å levere matsikkerhet for en raskt voksende befolkning, og med økende ulikhet. Videre må livsgrunnlaget sikres til de som skal leve av å produsere, videreforedle og selge maten. Dette må gjøres innenfor planetens tålegrenser. Matproduksjon medfører utslipp både til luft og vann og har påvirkning på miljøet og naturmangfoldet. Globalt står matsystemer for en betydelig andel av verdens klimagassutslipp samtidig som de har et betydelig potensial for opptak og lagring av karbon. Dette gjelder også i Norge. FNs klimapanel er tydelig på at det må gjøres endringer i matsystemene, og viser til at bærekraftig utvikling av matsystemene er avgjørende for å sikre global matsikkerhet, og for å nå nasjonale og internasjonale klima- og miljømål, herunder den globale naturavtalen og Parisavtalens klimamål.

Bærekraftige matsystemer er sentralt for å oppnå FNs bærekraftsmål. FNs generalsekretær har oppfordret alle land til å fremme samarbeidet for å øke bærekraften i matsystemene nasjonalt. Norge er en aktiv deltager i denne prosessen.

Et velfungerende og bærekraftig matsystem er i norsk kontekst viktig for å oppfylle flere samfunns mål. Matsikkerheten ivaretas gjennom nasjonal produksjon, handel og ivaretagelse av produksjonsgrunnlaget. Oppmerksomheten om matsikkerhet og beredskap har økt de siste årene både nasjonalt og internasjonalt blant annet som følge av pandemi, klimaendringer og internasjonal uro. Totalberedskapskommisjonen³, som avleverte sin rapport i 2023, har vurdert styrker og svakheter ved dagens beredskapssystemer i Norge. Kommisjonen peker blant annet på norsk matproduksjons betydning for sikkerhet og beredskap, og særlig sett opp mot konsekvensene av svikt i matproduksjon i andre land. Regjeringen la i Meld. St. 11 (2023–2024) fram en strategi for å nå et mål om 50 pst. selvforsyning av jordbruksvarer innen 2035.

Matsystemet består av et mangfold av store og små aktører som samlet sett har stor betydning for sysselsetting, verdiskaping og bosetting i hele landet. Det jobbes aktivt for å ha lav medisinbruk, god dyre- og plantehelse, restriktiv bruk av plantevernmidler, og god dyrevelferd. En mer bærekraftig utnyttning av matressursene fra land og hav kan også bidra til den grønne omstillingen i norsk økonomi, herunder en mer sirkulær bioøkonomi.

Sunn og trygg mat er grunnlaget for en frisk befolkning, og en viktig forutsetning for en bærekraftig utvikling. I Norge tar vi det som en selvfølge at maten er trygg, men dette er et

² Mat, mennesker og miljø: regjeringens handlingsplan for bærekraftige matsystemer i norsk utenriks- og utviklingspolitikk 2019-2022

³ NOU 2023: 17 Nå er det alvor

kontinuerlig arbeid som må opprettholdes og ligge som en forutsetning i arbeidet med bærekraftige matsystemer. Et usunt kosthold er blant de viktigste risikofaktorene for sykdom og for tidlig død. Norge er et stykke fra å nå målsettingene i kostholdspolitikken. Inntaket av frukt og grønt, grove kornprodukter og fisk og annen sjømat er for lavt, og inntaket av salt, tilsatt sukker, mettet fett og rødt kjøtt er høyere enn anbefalt. Det er et mål å øke andelen som følger kostrådene og utjevne de sosiale forskjellene innen kosthold og helse. Folkehelse innebærer også å forebygge ensomhet og psykiske helseplager, i tillegg til å fremme god livskvalitet, jf. Folkehelsemeldingen (Meld. St 15 (2022-2023)).

Utvalget skal;

1. beskrive det norske matsystemet anno 2025 med utgangspunkt i tilgjengelig kunnskap, herunder sammenhenger med det globale matsystemet. Eventuelle kunnskapshull bør identifiseres.
2. se hen til globale og nasjonale drivere for samfunnsutviklingen og hvordan dette kan påvirke det norske matsystemet fremover i tid.
3. vurdere muligheter, dilemmaer og utfordringer fram mot 2050 for å styrke alle de tre dimensjonene av bærekraften i det norske matsystemet og hvordan dette kan bidra til et bærekraftig matsystem globalt. Effektene på primærproduksjonen av et mer bærekraftig matsystem må inngå i arbeidet.
4. vurdere hvordan matsystemet er tilpasset en endret sikkerhetspolitisk situasjon og best kan fungere sammen med øvrige tiltak for å styrke sikkerhetspolitikken. Det skal vurderes hvordan matsystemet kan forsterkes for å forebygge og møte utfordringer knyttet til dyre- og plantehelse, zoonoser, antibiotikaresistens og klima/miljø.
5. beskrive i hvilken grad et mer bærekraftig matsystem kan bygge opp under økt selvforsyning gjennom bedre utnytting av naturressursene, og bidra til distriktsutvikling og beredskap.
6. komme med anbefalinger og forslag til tiltak som kan bidra til et mer bærekraftig matsystem.

Gjennomføring

Utvalget skal følge retningslinjene i utredningsinstruksen, herunder vurdere økonomiske og administrative virkninger av sine forslag.

Utvalget vil få et eget sekretariat. Utvalget skal legge til rette for involvering av relevante aktører fra ulike deler av matsystemet, for eksempel næringsliv og forbrukere, herunder også unge. Utvalget må tidlig ta stilling til hvordan det kan involvere relevante aktører gjennom for eksempel skriftlige innspill, arrangere debattmøter, seminarer eller på andre måter innhente synspunkter fra relevante miljøer. Utredningen skal baseres på tilgjengelig og oppdatert forskning og kunnskap på feltet. Ved behov kan utvalget få utredet særskilte analyser av utvalgte tema, herunder ev. bruk av scenarioanalyser. Det finnes flere parallelle prosesser som utvalget må ta hensyn til, f.eks. pågående arbeid med stortingsmeldinger om klima, bærekraft og utredninger knyttet til sirkulærøkonomi, klimatilpasninger i landbruket etc.

Utvalget skal levere sin utredning i form av en NOU til Landbruks- og matdepartementet, Nærings- og fiskeridepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Klima- og miljødepartementet innen 1. november 2026.